

ELŐSZÓ

A Magyar Dantisztikai Társaság megalakulása és tevékenysége

Epikai közhellyel élve úgy indíthatnám ezt az áttekintést, hogy *arma virumque cano*, hiszen a közel két évre visszanézve azt látjuk, hogy teljes filológiai és módszertani fegyverzetükben vonultak fel ennek a vállalkozásnak a szereplői. A magyar Dante-kommentár hiánya negyven éve, a Dante összes műveinek magyar kiadása óta, vissza-visszatérő megállapítás a szakmában, a hiány pótlására már Bán Imre is tett javaslatokat. Részben ezekre hivatkozik Mátyus Norbert *A magyar Dante-kommentár elveiről* közzétett dolgozata (*Serta Jimmyaca*), a zárómondat „majd meglátjuk”-ját konkrét események követték. 2004. február 16-án nem csekély érdeklődés mellett megalakult a Magyar Dantisztikai Társaság, elnöknek Kelemen Jánost, alelnöknek e sorok íróját, titkárnak Mátyus Norbertet választotta, közfelkiáltással pedig Sallay Gézát mondta ki tiszteletbeli elnöknek. Az elnökség kidolgozta az Alapszabályt, amelyet a május 7-i ülés fogadott el. A Fővárosi Bíróság 11.155. sorszám alatt vette nyilvántartásba a MDT-t 2004. szeptember 30-án.

Az érdemi munka megindítását előadások és viták sorozatával gondoltuk el, ezért Sallay Gézát (az egyszerűség kedvéért a titulusokat elhagyom) kértük meg arra, hogy sok évtizedes dantisztikai munkája összegzéseként tartson bevezető előadást a magyar Dante-kommentár tervezetéről. Ezt megelőzően került sor arra a találkozóra (március 19-én), melyet a Modern Filológiai Társaság Italianisztikai Szakosztálya már korábban programjába vett: Szabó Tibor: *Megkezdett öröklét. Dante a XX. századi Magyarországon* című könyvének bemutatójára. Itt jegyzem meg, hogy az Alapszabá-

lyunkban is rögzítettük azt a szándékunkat, hogy bár önálló szervezetként működünk, szoros szakmai kapcsolatot kívánunk ápolni a MFT-gal.

Sallay Géza április 16-án tartotta meg előadását *A magyar Dante-kommentár kérdéseihez* címmel. Ebben az előadásban nem arra koncentrált, hogy normatívákat határozzon meg a leendő kiadvány számára, hanem arra, hogy problémákat vessen fel. Szempontjai közül az egyik döntő kérdés az volt, hogy milyen szakirodalomra épüljön a kommentár. Az ideális elképzelés természetesen az, hogy minden szöveget vonjunk be a saját kommentár megfogalmazásába, ám egy magyar Dante kommentár esetében nyilvánvalóan kiüntetett helyet érdemel a hazai szakirodalom. Annál is inkább, mert a magyar dantisztika szuverén módon járul hozzá a nemzetközi kutatásokhoz. Itt legyen szabad egy kis kitérőt tenni: banális tény, hogy az a szakirodalom, amely nem jelenik meg olasz nyelven (kis engedménnyel: angolul, németül, nagyobb engedménnyel franciául vagy spanyolul), nincs jelen a nemzetközi dantisztikában, tehát Sallay javaslata tovább bővíthető: mivel ez a tény minket különösen érzékenyen érint, egyrészt fogékonyabbak vagyunk az orosz, lengyel stb. dantisztika eredményei iránt is, másrészt tervbe kell venni a magyar Dante-kommentár valamelyik világnyelven való megjelentetését is. Sallay Géza ebben az előadásában kiemelte, hogy a kommentár igénye a dantei életmű jellegéből következik: az a kulturális erőter, amelynek centrumában Dante áll, szerteágazó kutatásokat igényel. A szöveg interpretálásával kapcsolatban figyelmeztetett a betű szerinti jelentés kitüntetett szerepére, ami minden egyes *lectura dantis* típusú elemzés kiindulópontja. Felvetette azt a kérdést is, hogy vizsgálat tárgyává kellene tenni az alapértelmezéseket: Dante, mint politikai reformer vagy Dante, mint vallási próféta, vagyis tisztázni kell az interpretációs stratégiákat. Ebben is, de például a szerelemelmélet kérdésében is szükséges a tá-

gaban vett szövegösszefüggések vizsgálata mind a Beatrice-kérdésben, mind a *Vita Nuova* és a *Convivio* kapcsolatrendszerének elemzésében. A *De Monarchia* témáját vizsgáló későbbi előadásában éppen ezt a komplex elemzést mutatta be Sallay. Fontos tanulság, hogy minden konkrét kérdés vizsgálata az életmű egésze felől közelíthető meg eredményesen.

Mátyus Norbert május 7-i előadása előtt Bakonyi Géza felajánlotta, hogy elkészíti a Társaság honlapját, amely www.dantistica.hu címmel azóta elérhető. Mátyus az Ugolino ének kommentálását végezte el mutatványként, azt tisztázandó, hogy mit kell és mit lehet jegyzettel ellátni, vagyis meddig terjedhetnek a kommentárok ésszerű határai. Az általa felvetett szempontok között döntő jelentőségű az olvasó szempontja. Nyilvánvalóan vannak olyan evidenciák, melyeket nem is kell kommentálni. Ugyanakkor egyes történelmi szereplők esetében pl. akkor is köteles a kommentár leírni az adatokat, amikor ezek másutt könnyen hozzáférhetők. Ugolino gróf esete arra is jó példa, hogy az utólagos történelmi kutatások ismeretében megváltozhat a viszonyunk, mely magához a történehez fűz minket, anélkül, hogy a szöveghely interpretálásán változtatni kellene. Mátyus előadása vetette fel legélesebben azt a kérdést, hogy hol kezdődik az interpretáció a kommentárban.

A „lectura” típusú előadások közös vonása volt, hogy mindegyikük követett valamely markáns elképzelést, ezek tudatosítása fontos módszertani feladat. Közmegegyezés látszik abban a tekintetben, hogy - Dantéhoz is hűnek maradván -, a kiindulópont mindenképpen a *sensu literale*. Mátyus koncepciója engem leginkább egy más tudományterületen kifejtett elemzési módszerre emlékeztetett: Erwin Panofsky az ikonográfiáról és ikonológiáról értekezve három szintet különböztet meg: 1. elsődleges vagy természetes képtárgy 2. másodlagos vagy konvencionális képtárgy 3. belső jelentés vagy tartalom. Nyilvánvaló, hogy a volta-képpeni interpretáció a harmadik lépcsőben teljesebben ki, miután a kommentár a betű szerinti jelentés és a topika vizsgálatán túljutott.

November 26-án Hoffmann Béla előadása következett *A Pokol V. énekének néhány értelmezési kérdése a fordítás és az eredeti szöveg tükrében* címmel. Látványos volt az eltérés az előző előadásban követt módszerhez képest: Hoffman gondosan áttekintette az eddigi interpretációkat a kritikai fogadtatás típusait határozva meg, és csak ezután tért rá az ötödik ének elemzésére. A magyar kommentár szempontját figyelembe véve állította az elemzés középpontjába azokat a kérdéseket, - amelyek mind az eredeti szöveg, mind a fordítás legproblematisabb helyei -, ebben az esetben az Ámortercínákat. A kommentár feladatának betöltéséhez ez a felfogása olyan olvasót feltételez, akinek van némi affinitása az eredeti szöveghez is, és szerintem is ebben a dimenzióban érdemes tervezni a vállalkozásunkat. A legfontosabb motívumok (pietà, ájulás, szerzőség-írás) vizsgálata is bizonyította, hogy a betű szerinti jelentésen több szempontból is túl kell lépnie a kommentárnak: az önmagukban értelmezhető jelenetés-egységek is új értelmet nyernek az életmű egészének ismeretében. Másrészt nagyobb hangsúlyt érdemel a műfaj kérdése, és ezzel együtt azok a narratívikai szempontok, amelyekkel a huszadik század poétikai forradalma előtt alig foglalkozott a dantisztika: így a narrátor-hős-szerző viszony elemzése. Hoffmann előadásának fontos tanulsága, hogy a szövegkritikai tevékenységnek átgondolt és megalapozott elméleti tudatosságra kell épülnie.

Dante politikai filozófiája és politikai költészete címmel tartott előadást Madarász Imre már a 2005-ös évben, február 25-én. Ebben az esetben az emlékeimre és jegyzeteimre kell hagyatkoznom, mert az előadás szövegét nem kaptam meg. Mindenesetre Madarász előadásában lehetett leginkább érzékelni azt a szándékot, amely a szélesebb körben megnyilatkozó Dante iránti érdeklődés igényeit is figyelembe kívánta venni. Vezérfonálként volt érzékelhető Dante morális habitusának megragadására tett kísérlet. Madarász szerint

a politikai gondolkodó Dante határozott különbséget volt képes tenni az intézmények és az azokat képviselő személyek megítélésében. Retorikájában és érvelésében ahhoz a hagyományhoz kapcsolódott, mely a XIX. század óta az olvasó-befogadó érdeklődésének felkeltését tekinti feladatának.

A szó szerinti jelentésből kiinduló, de azt összefüggéseiben értelmező lekturák sorában Kelemen János a Purgatórium XII. énekét elemezte április 18-án. Kelemen a narratív struktúra feltárását végezte el interpretációjában, ami ebben az esetben azzal az elméleti következménnyel is járt, hogy világossá tette: az énekek tagolása nem feltétlenül egyezik meg a strukturális tagolással. Az értelmezés során a konkrét jelentés középpontjából kiinduló egyre tágulóbb körökben vázolta fel Kelemen a számbavehető konnotációkat, ezzel fontos módszertani javaslatot tett a kommentár számára.

Az akadémiai év utolsó előadásai az életmű kulcsfontosságú traktátusának, *Az egyeduralomról* írott szövegnek szenteltettek. Június 24-én Nagy József és Sallay Géza tartottak előadást. Az első: *Dante és Marsilius: a transzcendenciától az immanenciáig* (De Monarchia; Defensor Patris) címmel alkalmat adott Nagy Józsefnek arra, hogy - főként Francesco Bruni kutatásai alapján – a számára oly kedves „párbaállítások” segítségével jelölje ki Dante helyét a középkor politikai irodalmában. Ehhez a művelethez imponálóan gazdag szakirodalmi áttekintést nyújtott: körvonalazódni látszik a kommentár szakirodalmi bázisának a mellékágakra is kitekintő terve. Sallay Géza előadása (*A De Monarchiától a Színjátékig: a Monarchia eszméje a Színjátékban*) is annak a felismerésnek a jegyében született, hogy az egyes művekben befejezettnek tűnő gondolatsorok csak az egész életmű megvilágításában értelmezhetők helyesen. Egy sor kérdésre találhatunk árnyaltabb választ ha például a nemesség eszményének és a világi hatalomnak a kapcsolatát a *Convivio* IV. könyvével összefüggésben vizsgáljuk, ha az emberi

élet kettős, evilági és túlvilági célját a *Convivio*, *De Monarchia*, *Commedia* szöveghelyeinek együttes elemzésével tárjuk fel. Sallay Géza előadása a politikai gondolat jelenlétét a *Commediában* Beatricének a császárságról vallott szövegével dokumentálta.

Mérleget vonni persze még korai volna. Nem csak azért, mert a hazai dantisztika jelentős művelői közül még nem mindenki vállalt előadást a Társaság ülésein, az ifjabb generáció sem kapott/kért szót, hanem azért is, mert a kitűzött cél elérése, a 2021-es magyar Dante kommentár elkészítése, olyan eszmei és módszertani megfontolásokat feltételez, amelyek éppen az előadások és az azokat követő viták során formálódnak. Úgy látom, hogy a társasági munka legnagyobb erénye a mi esetünkben az a dinamizmus, ami a jól látható cél és a hozzá vezető út sokféleségéből nyeri energiáját.

TAKÁCS JÓZSEF